

המוסד לביטוח לאומי
מינהל המחקר והתכנון

ממדי העוני והפערים בהכנסות 2006/7

ממצאים עיקריים

אדר תשס"ח, פברואר 2008
www.btl.gov.il

כתבו :

מירי אנדבלד (mirie@nioi.gov.il), דניאל גוטליב (danielgt@nioi.gov.il) ורפאלה כהן (refaela@nioi.gov.il)

עוני וחלוקת הכנסות ב-2006/7

דוח העוני וחלוקת ההכנסות הנוכחי מציג בקצרה את ממדי העוני ואי השוויון בתקופה הכוללת את המחצית השנייה של 2006 ואת המחצית הראשונה של 2007 (2006/7)¹. הנתונים יושוו בדרך כלל לנתוני תקופת סקר הכנסות 2006, אם כי הלוחות המוצגים בדוח כוללים נתונים המתייחסים גם לתקופה המקבילה 2005/6. השוואת ממדי העוני וחלוקת ההכנסות בין 2006/7 לבין 2006 משקפת למעשה את ההתפתחויות בהכנסות במחצית הראשונה של 2007. דוח זה מתמקד בממדי העוני וניתנת בו התייחסות פחותה לתחום חלוקת ההכנסות ביחס לדוחות קודמים².

שוק העבודה, קצבאות ומיסים ב-2006/7

תעסוקה ושכר:

הצמיחה במשק נמשכה גם במחציתה הראשונה של 2007 והיא התבטאה בהתרחבות התעסוקה ובעליית השכר הריאלי. הנתונים המקרו כלכליים מורים שבין 2006 ל-2006/7 עלה מספר המועסקים בכ-2% נוספים והשכר הריאלי עלה ב-1.6%. התרחבות התעסוקה הקיפה את כל הענפים למעט ענפי המינהל הציבורי, החשמל והמים. בענפים המסורתיים כגון: הבינוי, המסחר ושירותי האירוח עלה מספר המועסקים ב-3% ויותר, ואילו בענפים עתירי הון וטכנולוגיה העלייה בשיעור המועסקים היתה מתונה יותר.

השכר למשרת שכיר עלה בין שתי התקופות הנסקרות ב-1.2% במונחים נומינליים וב-1.6% במונחים ריאליים (שכן המחירים ירדו בין שתי התקופות ב-0.4%). העלייה בשכר הריאלי אפיינה את כל הענפים למעט החשמל והמים, והיא היתה גבוהה יחסית בענפי השירותים העיסוקיים (כ-3%) ובענפי התעשייה והבינוי (כ-2%). בענפי התחבורה והבנקאות נרשמו עליות שכר נמוכות מאחוז אחד, וביתר הענפים עלה השכר בשיעורים שבין 1% ל-2%.

שכר המינימום עלה בשיעור ריאלי מצטבר של 3.6% בתקופת הסקר הנוכחית לעומת תקופת סקר 2006, לאחר שהונהגה בו עלייה בשתי פעימות (אחת ב-1.606 והשנייה, המשמעותית יותר, ב-1.407).

¹ תקופת הסקר מתפרסת על פני החודשים יולי 2006 עד יוני 2007. בסיס הנתונים מורכב משני חלקים: נתוני המחצית השנייה של 2006 נלקחו מסקר הכנסות 2006 ואילו נתוני המחצית הראשונה של 2007 מסקר הכנסות 2007, שעריכתו לא הושלמה עדיין. המחצית השנייה של 2006 משותפת אפוא לבסיס הנתונים המתייחסים ל-2006/7 ול-2006.

² החל ב-2006 הוכנסה בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה טכניקה חדשה בסקרי הכנסות, שבמסגרתה נעשה מיצוע הכנסות במספר מסוים של תצפיות בעלות הכנסות גבוהות במיוחד ("קטימה כלפי מעלה"). שינוי זה אינו משפיע על ממדי העוני, אולם הוא עשוי להשפיע על ממדי אי השוויון ועל חלוקת ההכנסות, במידה שאין לנו עדיין את האפשרות להעריכה.

נתוני הסקרים מראים על עלייה בת כמחצית האחוז במספר המפרנסים הממוצע למשק בית. סך ההכנסה מעבודה שכירה עלה ריאלית בשיעור של 3.4% בהשוואה לסקר 2006, וההכנסה מעבודה עצמאית ירדה בשיעור דומה.

קצבות הביטוח הלאומי והמיסים:

בתוכנית הכלכלית לשנת 2003 שונתה שיטת עדכון הקצבאות ונקבע שהן יעודכנו בהתאם לעליית המחירים במקום בהתאם לעליית השכר הממוצע, אף שהשכר הממוצע משקף בצורה טובה יותר את השינויים ברמת החיים. בהתאם לכך ב-2007 לא עודכנו קצבאות הביטוח הלאומי לאחר שמדד המחירים לצרכן הצביע על ירידה בתקופה הקובעת (נובמבר 2005 עד נובמבר 2006). מאחר שגם תוקפה של ההפחתה של 4% בחלק מהקצבאות (הבטחת הכנסה, דמי פגיעה, אבטלה וכו') הוארך עד לסוף 2007, לא חלו שינויים בקצבאות המוסד במחצית הראשונה של 2007.

נתוני הסקר מורים על עלייה בסך התשלומים לקצבות נכות ולקצבות ילדים, יציבות בסך התשלומים לקצבות הזקנה והשאירים³, וירידה נוספת בקצבאות המיועדות לגיל העבודה (אבטלה והבטחת הכנסה). הסכום הכולל של הקצבאות עלה בשיעור של 1.4%. בניכוי הגידול הטבעי באוכלוסייה עלו הקצבאות בשיעור של כמחצית האחוז.

בינואר 2007 יושם שלב נוסף ברפורמה במס הכנסה, שבמסגרתו הופחתו פעם נוספת שיעורי המס השוליים, בעיקר ברמות ההכנסה הבינוניות והגבוהות. על אף הפחתת שיעורי המס עלתה ההכנסה ממס הכנסה בממוצע למשק בית בשיעור של 1.4% (ובדומה לכך גם ההכנסה מדמי ביטוח לאומי ודמי ביטוח בריאות), בשל העלייה האמורה בהכנסה מעבודה שכירה של משק הבית.

³ נתוני הסקר הנוכחי מצביעים על ירידה בסך התשלומים לקצבות זיקנה ועל יציבות בקצבה למקבל קצבה. ממצאים אלה עומדים בניגוד לנתונים המנהליים, המצביעים על עלייה של 1.3% בסך התשלומים לקצבות זקנה ושארים בין שתי התקופות. הירידה בסך התשלומים לקצבאות זיקנה בסקר נובעת הן מעלייה מתונה יותר מזו שהיתה בפועל בקצבת הזיקנה הממוצעת למקבל קצבה, והן מיירידה בלתי מוסברת במספר המקבלים קצבות זיקנה בסקר. יצוין שבירור עם הלמ"ס מעלה שהנתונים עומדים בטווח הטעות הסטטיסטית.

סיכום המגמות בהכנסות מנתוני הסקר

- * ההכנסה הכלכלית בממוצע למשפחה עלתה בין 2006 ל-2006/7 ב-0.7% במונחים ריאליים וההכנסה לנפש תקנית עלתה ב-0.6%.
- * העלייה ברמת החיים, כפי שהיא משתקפת בחציון ההכנסה הפנויה המתוקנת, שממנו נגזר גם קו העוני, עלתה בשיעור של 2.3%. לעומת זאת ההכנסה הפנויה הממוצעת לנפש תקנית עלתה ריאלית בשיעור מתון של 0.3%⁴.

ממצאים עיקריים

- * ממצאי סקר 2006/7 מצביעים על המשך היציבות שנצפתה בשלוש השנים האחרונות בממדי העוני: תחולת העוני של משפחות עלתה במעט, מ-20.0% ב-2006 ל-20.5% ב-2006/7 (ראה הרחבה בעניין זה בממצא שלהלן לגבי תחולת העוני של קשישים). יחס פער הכנסות העניים⁵ למשפחה, המבטא את מרחק ההכנסה של המשפחות העניות מקו העוני, נותר פחות או יותר דומה לרמתו ב-2006 ועומד על 34.0% (לעומת 33.8% ב-2006).
- * תחולת העוני של נפשות נותרה יציבה בין שתי התקופות: שיעור הנפשות העניות עלה מ-24.5% ב-2006 ל-24.7% ב-2006/7. גם תחולת העוני של ילדים נותרה ברמתה הגבוהה - 35.9% (לעומת 35.8% ב-2006).
- * מספר המשפחות העניות ב-2006/7 עמד על 420 אלף. במשפחות אלו חיו 1,674,800 נפשות, שמתוכן כ-805 אלף ילדים.
- * מגמת היציבות בממדי העוני שלפי ההכנסה הכלכלית נמשכת זו השנה החמישית ברציפות ותחולת העוני עומדת על 33%. מגמת יציבות ארוכת טווח זו מוסברת בשתי התפתחויות מנוגדות בשוק העבודה: התרחבות התעסוקה מגדילה את ההכנסה מעבודה של המשפחות מעוטות ההכנסה, אולם שחיקת השכר בענפים המסורתיים ביחס לשכר בענפים המתקדמים פועלת בכיוון ההפוך.

⁴ בתוספת להערה 2 לעיל, גם נתון זה אינו שכיח על פי הניסיון המצטבר מסקרים קודמים.

⁵ שכונה בדוחות קודמים "יחס פער העוני".

* מדד גייני לאי השוויון בהתחלקות ההכנסה עומד על 0.5141 בחישוב לפי ההכנסה הכלכלית ועל 0.3834 בחישוב לפי ההכנסה הפנויה. ערכים אלה מבטאים ירידה גדולה לעומת 2006 – של 1.8% ושל 2.3% בחישוב לפי ההכנסה הכלכלית והפנויה, בהתאמה. יודגש שההסבר לירידות משמעותיות אלה הוא טכני בעיקרו⁶. מסיבה זו גם לא נערך ניתוח לפי עשירונים בדוח זה.

* ב-2006/7 נרשמה עלייה בלתי צפויה בשיעור העוני בקרב קשישים: תחולת העוני בקרב קשישים עלתה מ-21.5% ב-2006 ל-23.5% ב-2006/7. בבדיקה מקיפה שנערכה מתברר כי מקור הירידה בהכנסה היחסית של הקשישים, על פי נתוני הסקר, הוא במרכיב **ההכנסה מקצבאות** (שכן יתר מרכיבי ההכנסה עלו בשיעור הדומה לעלייה ברמת החיים). ממצא זה עומד בניגוד למגמות הנצפות על פי הנתונים המנהליים שבידי הביטוח הלאומי. פער זה בין מקורות הנתונים יוצר הטיה כלפי מעלה בתחולת העוני הנמדדת של קשישים לפי הסקר. סימולציה שבוצעה מראה כי לו נתוני הסקר היו מראים את העלייה שהיתה בפועל בקצבות הקשישים (כפי שהיא משתקפת בנתוני הביטוח הלאומי), היתה מתקבלת יציבות בתחולת העוני של הקשישים ושל כלל המשפחות. יש להניח כי ממצא זה יתוקן חזרה כלפי מטה בסקר השנתי הבא⁷.

* שיעור העוני בקרב משפחות עם ילדים הוסיף ועלה קלות מ-25.5% ב-2006 ל-25.9% ב-2006/7. לעומת זאת שיעור העוני בקרב משפחות גדולות נותר ברמתו הגבוהה מ-2006 – 60% מהמשפחות עם ארבעה ילדים ויותר הן עניות.

* נמשכת העלייה העקבית בשיעור המשפחות העובדות העניות בכלל והמשפחות עם מפרנס יחיד בפרט. תחולת העוני של משפחות עם מפרנס אחד עלתה מ-22.6% ב-2005/6 ל-23.4% ב-2006 ול-23.9% בתקופה הנוכחית. ב-2002 עמדה תחולת העוני של משפחות אלה על 17.6%.

* ב-2006/7 נמשך הפיחות בתרומתם של תשלומי ההעברה לצמצום מימדי העוני: רק 37% מהמשפחות נחלצו מעוני בעקבות תשלומי ההעברה – לעומת 39.2% ב-2006. ממצא זה מוסבר בין היתר בשחיקה היחסית של רמת הקצבאות ביחס למרכיבים אחרים של ההכנסה.

⁶ קיומן של תצפיות חריגות בסקר של 2006 ו/או יישום טכניקת ה"קטימה" של תצפיות קיצוניות מלמעלה ע"י הלמ"ס בשני הסקרים האחרונים פעלו כנראה בכיוון של הפחתת אי השוויון בהכנסות בסקר הנוכחי לעומת סקר 2006 וגרמו גם לשינוי גדול יחסית בהתפלגות ההכנסות לפי עשירונים.
⁷ ראה גם הערה 2 לעיל.

הערכה ל-2007

דוח העוני וחלוקת ההכנסות הבא יעסוק בכל שנת 2007, והוא יפורסם באמצע 2008. ההתפתחויות הכלכליות החיוביות בתחומי התעסוקה והשכר, שאפיינו את המחצית הראשונה של 2007, נמשכו גם במחציתה השנייה של השנה.

על פי הערכה, התרחבות התעסוקה במהלך 2007 והעלאת שכר המינימום באפריל 2007 שתבוא לידי ביטוי מלא יותר בסקר השנתי, אמורים לתמוך בשיפור בממדי העוני לפי ההכנסה הכלכלית, ובהתייצבות או שיפור קל בממדי העוני שלפי ההכנסה הפנויה. ניתן להניח גם שתחולת העוני בקרב קשישים תתוקן חזרה כלפי מטה בסקר השנתי. מאידך, העלייה הריאלית בתשלומי ההעברה, שלא הדביקה את העלייה במרכיבי ההכנסה האחרים, צפויה להשפיע בכיוון של הרעת מצבן היחסי של האוכלוסיות מעוטות ההכנסה. צמצום בממדי העוני של ילדים לא יושג ללא נקיטת צעדי סיוע ממשיים וממוקדים באוכלוסיית המשפחות הגדולות.

לוחות

קו העוני לפי גודל משפחה

מספר הנפשות במשפחה	כאחוז מהשכר הממוצע	בממוצע לתקופת סקר הכנסות 2006/7 (ש"ח לחודש)
1	26.9	2,028
2	43.0	3,244
3	57.0	4,299
4	68.8	5,191
5	80.6	6,083
6	91.4	6,894
7	102.1	7,705
8	111.8	8,435
9	120.4	9,084

* במחירי תקופת סקר הכנסות 2006/7 לפי מדד המחירים של 185.7 על בסיס 100 = 1993. השכר הממוצע שחושב הוא ממוצע משוקלל של השכר הממוצע למשרת שכיר (עובדים ישראלים) בחודשים אפריל 2006 עד יוני 2007.

ממדי העוני בקרב משפחות, נפשות וילדים

2006/7-2005, אחוזים

שיעור הירידה בתחולת העוני לאחר תשלומי העברה ומיסים	לאחר תשלומי העברה ומיסים	לפני תשלומי העברה ומיסים	
2006/7			
37.9	20.5	33.0	משפחות
26.3	24.7	33.5	נפשות
13.1	35.9	41.3	ילדים
43.4	34.0	60.1	יחס פער ההכנסה**
2006			
תחולת העוני			
39.2	20.0	32.9	משפחות
26.9	24.5	33.5	נפשות
13.7	35.8	41.5	ילדים
45.3	33.8	61.8	יחס פער ההכנסה**
2005/6			
תחולת העוני			
39.0	20.2	33.1	משפחות
27.2	24.4	33.5	נפשות
14.4	35.2	41.1	ילדים
45.8	33.9	62.5	יחס פער ההכנסה**
2005			
תחולת העוני			
38.7	20.6	33.6	משפחות
26.9	24.7	33.8	נפשות
14.4	35.2	41.1	ילדים
47.0	33.1	62.5	יחס פער ההכנסה**

* המשקל שניתן לכל משפחה בחישוב המדד שווה למספר הנפשות הכלולות בה.

** בעבר כונה "יחס פער העוני"

תחולת העוני בקרב משפחות, נפשות וילדים

2006/7-2004/5, אחוזים

לאחר תשלומי העברה ומיסים	לפני תשלומי העברה ומיסים	
		2006/7
1,674,800	2,272,200	נפשות
804,600	925,800	ילדים
		2006
404,400	665,800	משפחות
1,649,800	2,254,800	נפשות
796,100	921,900	ילדים
		2005/6
404,500	664,500	משפחות
1,630,100	2,238,100	נפשות
775,400	906,400	ילדים
		2005
410,700	668,200	משפחות
1,630,500	2,235,800	נפשות
768,800	899,600	ילדים
		2004/5
403,400	663,000	משפחות
1,580,200	2,212,500	נפשות
738,100	891,600	ילדים

תחולת עוני בקרב משפחות, לפי טיפוס המשפחה, 2005/6-2006/7, אחוזים

שיעור הירידה בתחולת העוני לאחר תשלומי העברה ומיסים (אחוזים)			לאחר תשלומי העברה ומיסים			לפני תשלומי העברה ומיסים			
2006/7	2006	2005/6	2006/7	2006	2005/6	2006/7	2006	2005/6	
37.9	39.2	39.0	20.5	20.0	20.2	33.0	32.9	33.1	סך כל האוכלוסייה
58.3	61.7	59.8	23.5	21.5	22.9	56.4	56.2	56.9	ראש משפחה קשיש
18.0	19.6	19.7	25.9	25.5	25.6	31.6	31.7	31.9	משפחות עם ילדים
23.9	25.9	24.6	18.8	18.3	19.0	24.7	24.7	25.2	3-1 ילדים
7.7	8.0	9.5	60.0	60.0	58.8	65.0	65.2	65.0	4 ילדים ויותר
33.0	33.3	34.6	12.6	12.4	11.9	18.8	18.6	18.2	ראש משפחה עובד
35.1	35.4	37.1	12.4	12.2	11.7	19.1	18.9	18.6	שכיר
16.4	14.7	17.1	14.3	13.9	12.6	17.1	16.3	15.2	עצמאי
24.0	25.1	24.3	68.9	66.6	67.9	90.6	88.9	89.7	לא עובד (בגיל העבודה)
32.9	33.1	34.7	23.9	23.4	22.6	35.6	35.0	34.6	משפחות עם מפרנס אחד
28.6	33.3	35.4	3.5	3.4	3.1	4.9	5.1	4.8	משפחות עם שני מפרנסים
47.0	49.0	47.8	15.2	14.7	15.4	28.7	28.8	29.5	יהודים
10.6	9.2	9.5	54.8	54.0	51.2	61.3	59.5	56.6	לא יהודים
39.3	42.3	42.1	28.9	29.5	30.9	47.6	51.1	53.4	חד-הוריות

מספר המשפחות העניות לפי ההכנסה לאחר תשלומי העברה ומיסים, 2004/5-2005/6

2006/7	2006	2005/6	
420,000	404,400	404,500	סך כל האוכלוסייה
95,600	84,500	89,600	ראש משפחה קשיש
244,600	238,600	238,600	משפחות עם ילדים
147,100	141,900	147,000	3-1 ילדים
97,600	96,700	91,600	4 ילדים ויותר
192,500	185,500	174,600	ראש משפחה עובד
163,700	157,400	150,300	שכיר
28,800	28,100	24,300	עצמאי
134,200	135,900	142,500	לא עובד (בגיל העבודה)
168,900	162,200	153,400	משפחות עם מפרנס אחד
23,000	21,800	19,700	משפחות עם שני מפרנסים
270,900	258,000	267,200	יהודים
149,100	146,400	137,300	לא-יהודים
32,100	33,600	34,200	חד-הוריות

תחולת העוני לאחר תשלומי העברה ומיסים לפי מחוזות, 2006 ו-2006/7, אחוזים

ההכנסה הפנויה הממוצעת לנפש תקנית כאחוז מההכנסה הפנויה הממוצעת בכלל האוכלוסייה	ילדים		נפשות		משפחות				
	2006/7	2006	2006/7	2006	2006/7	2006			
	100.0	100.0	35.9	35.8	24.7	24.5	20.5	20.0	סך כל האוכלוסייה
									מחוזות
	84.1	86.5	53.8	51.4	41.4	39.5	33.3	31.3	ירושלים
	74.0	72.9	47.5	45.0	36.6	35.3	32.6	31.5	הצפון
	95.3	97.3	33.7	35.5	22.5	23.4	19.5	20.3	חיפה
	115.7	115.0	20.4	21.7	14.8	14.7	14.0	12.9	המרכז
	120.0	119.7	23.0	24.5	14.2	14.7	12.4	12.3	תל אביב
	86.6	85.6	38.3	38.2	26.1	26.6	22.1	22.5	הדרום

* לא כולל יישובים שבהם פחות מ-10,000 תושבים.